

Педагогічні засади використання творів М.Прий-маченко для навчання дітей старшого дошкільного віку декоративного малювання.

Ірина Сташенко

Київ

У статті розкриваються головні завдання та методичні принципи успішного художньо-творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку в декоративному малюванні на засадах використання декоративних розписів М.Приймаченко.

Ключові слова: декоративне мистецтво, художня творчість, декоративне малювання, творчі здібності, художній розвиток, методичні принципи.

Мистецтво – це одна із форм суспільної свідомості, вид людської діяльності, що відображає дійсність в конкретних образах, відповідно до певних естетичних ідеалів.

Виховний потенціал мистецтва міститься у самій його суті і пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості є первинними у формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі.

З-поміж інших видів мистецтва декоративне мистецтво є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Це зумовлено не тільки природою сприймання мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці декоративна діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно захоплюючих форм творчості, а з предметами декоративного мистецтва дитини зустрічається з самого раннього віку у своєму найближчому побутовому оточенні.

Мету художнього виховання засобами декоративного мистецтва можна визначити як розвиток у дітей високих естетичних почуттів, формування потреб і здібностей в процесі художнього осмислення світу.

В педагогіці мистецтва визначаються такі головні завдання художньо-естетичного виховання в процесі спілкування з декоративним мистецтвом:

1. Формування в дітей художньо-естетичного ставлення до дійсності як здатності до художнього пізнання світу та його образної оцінки, що передбачає наявність таких особистісних якостей, як відчуття краси та гармонії, здатність емоційно відгукуватися на різноманітні вияви естетичного у навколишньому світі, вміння підмічати прекрасне у спостережуваних явищах та усвідомлювати його, потребу у спогляданні та милуванні.

2. Розвиток специфічних для художньо-творчого процесу універсальних якостей особистості як основи для становлення її творчого потенціалу, художньо-творчої уяви, оригінального, нестереотипного асоціативно-творчого мислення, художньо-образних якостей зорового сприйняття, спостережливості, зорової пам'яті та ін..

3. Формування знань і уявлень про декоративне мистецтво, його особливості та роль в житті людей, усвідомлення ролі художнього образу в мистецтві і розвиток навичок його сприйняття та емоційно-естетичної оцінки, культури почуттів.

4. Формування потреб і здібностей до продуктивної художньої творчості, вміння створити виразний художній образ, оригінальну композицію мовою декоративного мистецтва, оволодіння основами художньо-образної мови і виражальними можливостями художніх матеріалів та різних видів художніх технік, що допоможе набувати свободи вираження у творчості.

5. Розвиток сенсорних здібностей дітей, що більшою мірою сприятиме повноцінності художньо-естетичного сприймання та поліпшенню якісного характеру практичної художньо-творчої діяльності.

Успішний художньо-творчий розвиток дітей зумовлюється дотриманням низки методичних принципів, адекватних специфіці декоративного мистецтва:

- Зокрема, керівництво художньо-творчим розвитком дітей передбачає врахування вікових, індивідуальних, національних, культурних, регіональних особливостей і традицій; останнє зумовлює звернення до глибоких коренів народної творчості, проникнення національним духом, а не просте копіювання взірців і канонів національного декоративного мистецтва.

- Залучення дітей до розуміння змісту та сутності мистецтва повинно здійснюватися шляхом особистісно-емоційного сприйняття художньої інформації.

Саме через це досягається духовно-моральне й естетичне виховання особистості дитини, пробудження в її душі добрих почуттів, чуйності, здатності до співпереживання.

- Важливо враховувати, що художній образ – це основа, на якій будується художньо-образне сприймання мистецтва і власна художня діяльність дітей. Через це опору на художній образ необхідно передбачати у всіх видах художньої діяльності – і на етапі «Художнього сприймання» і в процесі «Художнього виконання».

- Опанування мови мистецтва і формування навичок практичної декоративної діяльності доцільне не лише в художньо-образному ключі як опанування засобів виразності художнього образу, але й в цілому для художньо-естетичного розвитку дитини.

- Ефективність занять мистецтвом істотно залежить від зацікавлення художньою працею, від одержуваного дітьми в процесі занять емоційного задоволення, радості. Забезпечення цих умов досягається дотриманням вищезазначених положень і характером організації занять.

Заняття з декоративного малювання на матеріалі декоративного мистецтва мають враховувати особливості характеру мистецької діяльності:

а) наявність трьох основних структурних елементів заняття (відповідно до законів будь-якої художньої творчості): естетичне сприймання, формування творчого задуму, його посильна творча реалізація;

б) залучення дітей до співпереживання, створення відповідного щодо теми заняття емоційного настрою, чому сприятиме включення до сценарію заняття ігрових, казкових моментів, використання інших видів мистецтв (художнього слова, музики, елементів театрального дійства, кінофрагментів);

в) нестереотипність, структурну різноманітність, структурну режисуру.

Відповідно до мети, завдань і методичних принципів предмета програми художнього розвитку дітей на засадах образотворчого мистецтва передбачають зміст педагогічної роботи за такими напрямками:

1. Розвиток художнього сприймання.
2. Розвиток художнього виконання.

3. Розвиток художньої творчості.

Розділ «Художнє сприймання» включає в себе два взаємопов'язаних види діяльності.

1. Естетичне сприймання дійсності. Передбачає її художнє освоєння: формування вміння бачити, емоційно відгукнутися та усвідомити красу, естетичні якості різноманітних явищ і об'єктів діяльності: природи і тваринного світу, міст і сіл, будинків, інтер'єру квартир, зовнішнього вигляду людини (віддзеркалених в одязі, прикрасах, зовнішніх рисах і пластиці тіла).

2. Сприймання мистецтва. Передбачає формування навичок сприймання й оцінки художнього образу у творах образотворчого мистецтва. Як розділ роботи сприймання здійснюється на матеріалі шедеврів світового образотворчого мистецтва, творів сучасних авторів, як українських, так і зарубіжних, і вирішує три основні завдання:

1) формування уявлення про особливості образної мови різних видів образотворчого мистецтва, розуміння ролі виражальних засобів у створенні художнього образу (певного стану, настрою, характеру тощо) твору мистецтва;

2) розвиток уміння виразити своє ставлення та емоційне переживання щодо твору, який аналізується:

а) у формі словесного відгуку на рівні емоційно-естетичної оцінки, художнього аналізу (порівняння, зіставлення, виявлення загальних рис тощо), розгорнутої художньої оповіді, що передає естетичні погляди, смаки, ідеали дошкільників;

б) у формі «графічної мови», тобто передавання враження про твір за допомогою зображення (миттєво виконані начерки і замальовки з пам'яті);

в) можливо – в інших формах художньої творчості (музика, театр, художня фотографія, анімація тощо);

3. Формування знань та уявлень про мистецтво як діяльність художників, специфіку їхньої праці, засвоєння спеціальних художніх термінів.

Розділ «Художнє виконання» передбачає максимально широкий спектр художніх технік і матеріалів, включає роботу на площині і в об'ємі.

По кожному з розділів робота виконується за чотирма основними навчальними напрямками:

1) форма (силует, частина і ціле, пропорції, конструкція, передача об'єму форми засобами світлотіні тощо);

2) простір;

3) питання композиції і композиційна діяльність;

4) колір.

Роботу над опануванням навчальних проблем програма пропонує здійснювати у трьох аспектах художньо-творчого розвитку:

1) реальному;

2) декоративному;

3) виражальному, які передбачають посилене створення художнього образу на основі передачі різноманітних якостей і властивостей форми, кольору, простору та композиції відповідно:

1. У реалістичному художньому ключі. Методи і форми роботи: з натури, за пам'яттю, за уявленням, індивідуальна робота;

2. У декоративній манері. Методи і форми роботи: за уявленням; індивідуальна, групова і колективна робота;

3. У різних стильових напрямках від абстрактних до асоціативно-виражальних. Методи і форми роботи: за уявленням.

Розділ «Художня творчість» передбачає широкий спектр художніх технік і матеріалів та включає роботу на площині і в об'ємі.

У контексті вищесказаного розглянемо методику використання здобутків декоративної творчості народної художниці України М.Приймаченко для навчання дітей старшого дошкільного віку декоративного малювання.

Твори цієї талановитої української художниці експонували на десятках міжнародних виставок і принесли художниці всесвітнє визнання та славу нашій країні. Тому не дивно і цілком справедливо, що творчість Приймаченко введено в чинні програми різних освітніх закладів, в тому числі, і дошкільних.

Ознайомлення дітей з декоративними розписами М.Приймаченко включено до програм «Я у світі» та «Дитина». Ознайомлення відбувається в старшій групі. Завдання за цими програмами такі:

- при ознайомленні дітей з творами образотворчого мистецтва привчати: позитивно ставитись, виділяти характерні особливості розписів художниці, звертати увагу на сюжет, на художній образ, настрій героїв;

- вчити малювати за мотивами творів М.Приймаченко композиції квітів, птахів, тварин, самостійно фантазувати, доповнювати елементами;

- використовувати всі кольори колірному спектру, добирати контрасну гамму кольорів (червоні маки на жовтому тлі, жовті соняшники на синьому, червоному, зеленому...) та розуміти символи кольору (атомна війна – темно-синій, чорний, синьо-зелений, коричнево-червоний);

- розвивати відчуття форми, кольору, ритму, композиції, естетичного сприйняття, уяву та творчі здібності;

- поглибити знання дошкільників про гамму кольорів та характер орнаменту декоративного мистецтва;

- формувати уміння симетрично розташовувати рослинні та геометричні елементи на формах різного формату;

- навчити передавати образ предмета різними способами, використовувати красиве поєднання кольорів та відтінків;

- розвивати самооцінку, бажання оцінювати малюнок однолітка, радіти успіху.

Розглядаючи з цих позицій педагогічний процес художньо-творчого розвитку дітей на засадах декоративного мистецтва М.Приймаченко зупинимось на компонентах художнього сприймання.

Творчість М.Приймаченко здатна викликати асоціації у глядача. Безумовно, головним фактором, що визначає неповторність мистецтва М.Приймаченко, є її рідкісний талант, - саме завдяки своєму натхненному талантові зуміла вона вловити і висловити інтонацію української культури, донести її теплий і людський тембр.

Що являють собою роботи М.Приймаченко? Живопис це чи станкова графіка? Марія Приймаченко дивовижно об'єднала у своїй творчості малюнок і живопис. Це –

і живописна графіка, і графічний живопис одночасно. За типологією роботи М.Приймаченко можна умовно поділити на сюжетні (фігурні), знакові, ритміко-орнаментальні. Якщо у середині 1960-х років на виставках її творчість була представлена переважно квітково-пташиними композиціями, то вже 1967 року вона виконала цілий ряд побутових сцен. Особливий розквіт її сюжетної творчості припадає на початок 1970-х років: «Весілля», «Катерина співає пісню», «Роман і Оксана», «Галя на весілля запрошує», «Сватання», «Після весілля хрещеного батька та матку хрещену везуть до магазину» та інші.

Пройшли складний шлях еволюції, поступово наповнювались новим змістом традиційні зображення – символи народного мистецтва. Розетка – сонце, солярний знак – це своєрідна інтерпретація стародавнього символу у приймаченківських «Соняшниках». Перед нами філософськи осмислений образ вічного народження, вмирання і відтворення, уявлення про мудрий животворний початок природи.

Вона творить квіти-роздуми, квіти-присвяти: «Людам, що пашуть хліб і Батьківщину кохають», «Молодим матерям, що народили сина або дочку», «Квіти на ялинку», «Лесі Українці», «На честь польоту космонавтів» і «На честь народження правнучки». Персоніфіковані фантастичні квіти (наприклад, «квіти-оченята») і ті, що легко вгадуються, - соняшник, бузок, рожі. Композиції з квітів – декоративні і монументальні, вони нагадують стінопис. У них неповторний ритмічний лад, що тримається саме у цьому кольорі, саме у цьому розмірі. Ритмічно довершені квітково-пташині композиції: «Веснянки-роговички – веселі пташки», «Чайка над полем пролітала», «Куріпочки пляшуть і хліб пашуть», «Пава на хмелю».

М.Приймаченко володіє бездоганним відчуттям ритму, її форми завжди добре узгоджені одна з одною. І водночас вони не статичні, а якісь особливо рухливі: рослини, навіть пелюстки квітів подані у взаємодії. Всі елементи утворюють своєрідний ансамбль зі своїм ритмом і формами.

Марія Приймаченко не любила великих чистих площин, вони їй здавалися неживими, тому всюди тло – земля, вода, небо – вкрите ритмічними рядами дрібненьких горизонтальних чи вертикальних рисок, дужок, крапок, світлих – на небі(хмаринки), темних – на землі й воді (трава, хвилі). Таке найпростіше ритмічне

чергування різних форм і кольору повторюється в кожному клаптику аркуша, в кожній найменшій деталі. В усіх роботах М.Приймаченко наявний цей незмінний, без кінця і краю орнаментальний рух. Блискучий майстер композиції, вона завжди знаходить особливий і довершений «ритм ритму».

Педагогічні можливості використання творів М.Приймаченко для художньо-естетичного розвитку і навчання дітей малюванню на нашу думку досить ефективні, тому що творчість М.Приймаченко і її твори дуже прості й легкі для дитячого сприйняття. Її малюнки площинні, плоскі, лаконічні. Яскраві персонажі, квіти, чарівні птахи з творів відомої художниці дуже подобаються малюнкам, вони сміються побачивши кумедних мавпочок, жабку-вершницю, захоплені від сприймання фантастичних звірів.

Фантастичний світ у роботах «геніальної українки» відповідає світосприйманню дошкільнят, збуджує їхню фантазію, милує їхнє око, радує та піднімає настрій.

Діти розуміють творчість народної художниці, вони із задоволенням розглядають її картини, малюють за їхніми мотивами своїх «добрих» та «злих» звірів, чарівних птахів, казкові квіти тощо. І завдяки цьому розумінню діти вчаться прийомам декоративного малювання. Маючи за взірць творчість М.Приймаченко, діти починають зображувати власних фантастичних персонажів, що дуже добре розвиває фантазію. Звертаючи увагу на картини М.Приймаченко бачимо, що їх тло – це яскраві сяючі кольори, на цих аркушах ніби природа устеляє квітами луки, так художниця застеляє красою декору площину, на якій малює. Пояснюючи дітям, що звичайний аркуш білого паперу, це наче весняні луки, які потрібно «засіяти», замалювати красою квітів так, щоб на аркуші «не гуляв» жоден клаптик, нехай дитина уявляє себе художником, чаклуном, садівником чи весною, яка «заквітчує» землю. Це є відчуття композиції. Таким чином ми навчаємо дитину розташуванню на площині різних предметів, щоб висловити свою думку, а кольором передати настрій. Відкриваючи для дітей художницю М.Приймаченко, ми показуємо її і як народного поета, бо до кожної своєї картини вона складала цікаві підписи, примовки, вірші. Ми спонукаємо дітей розповідати про свої роботи і придумувати цікаві поетичні назви до своїх власних малюнків. За допомогою творів народної художниці, це картини із зображенням

людей одягнутих у святкові одяжі, звірів у вишитих сорочках та птахів з крилами-вишиванками, ми ознайомлюємо дітей із українською вишивкою і, зокрема з «Приймаченківським» орнаментом. Побачивши ці цікаві, дивовижні, фантастичні роботи у дітей неодмінно з'явиться інтерес та бажання почати вишивати, малювати, власноруч творити красу.

Деякі картини написані художницею на сюжети пісень і самі сприймаються як пісні, наприклад: «Ой зацвіла червона калина», «Летить галка через балку», «Ой на горі та й жінці жнуть». Вивчивши з дітьми кілька українських народних пісень, переглянувши ці роботи, ми помічали, як світяться очі дітей, як їх охоплюють нові почуття, як по-новому бринять дитячі голоси і з яким бажанням і натхненням вони починають малювати.

З великої любові та розуміння природи народжувалися картини М.Приймаченко. Вона говорила, що природа вчить як малювати, вишивати і добирати кольори. Завдяки її картинам діти вчаться бачити красу в краплині води, в різьбленому зеленому листочку, у квітах. Раніше в селі Болотня працювала художня студія, де М.Приймаченко навчала земляків малювати квіти, звірів, птахів, вчила тому, щоб кожний, хто малює, завжди приносив радість людям, щоб у кожному їхньому малюнку було головне – краса і доброта. Тим самим вона вже сама започаткувала педагогічні засади навчання дітей декоративного малювання.

У практиці дошкільного виховання є цікаві приклади практичного використання творів М.Приймаченко для навчання дітей малювання. Зокрема, кілька років тому в Іванківському соціально-психологічному центрі «Довір'я», що діє під егідою Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і ЮНЕСКО, створено кімнату творчих занять для дітей, які мешкають у сусідньому з зоною відчуження Іванківському районі Київської області. Згодом в ній було влаштовано художню майстерню. Її очолила педагог-психолог Валентина Суботіна. В основу діяльності цього осередку дитячої творчості покладено творчість народної художниці України Марії Приймаченко. Сама Марія Овксентівна багато допомагала юним художникам, вчила їх дивитися на світ зачаровано, сприймати образи своїх робіт як живі істоти.

Марія Приймаченко називала Валентину Суботіну педагогом, у якого є дар Божий. Для навчання дітей цікавою є авторська програма В.Суботіної «Подаруйте дітям казку». Вона базується на ознайомленні дошкільнят з творчістю М.Приймаченко. З широкого кола її картин чи репродукцій, дітям подобаються яскраві квіти і чарівні птахи; вони сміються побачивши кумедних звірів, захоплюються від їх фантастичних образів.

Система роботи В.Суботіної цікава тим, що адаптована до можливостей дітей старшого дошкільного віку, логічно вибудована від простого до складнішого. Вона пропонує такі види занять:

- 1) ознайомлення з творчістю художниці (мистецтвознавча розповідь з переглядом репродукції творів М.Приймаченко);
- 2) ознайомлення з «деревом життя» та малювання квіток-соняшників;
- 3) малювання квітів круглої форми з багатьма пелюстками;
- 4) малювання «доброго лева»;
- 5) малювання за мотивами твору «добра овечка».

Для розвитку творчості дітей в декоративному малюванні ці заняття мають велике значення:

- у дітей розвиваються творчі здібності, вони вчаться фантазувати, вставляти в малюнок щось нове, своє;
- відбувається розвиток технічних навичок, знайомляться з новими мазками, узорами та техніками виконання;
- вчаться малювати за власною фантазією;
- беруть для себе високохудожні зразки творчості талановитих художників та репродукції їхніх картин.

Із творчістю талановитої української художниці М.Приймаченко знайомить журнал «Джміль». У рубриці «Студія декоративного мистецтва» були представлені її картини, описи прийомів малювання, індивідуальних та композиційних особливостей малярства народної художниці, цей матеріал допомагає педагогам розуміти творчість народної художниці і допомагати дітям бачити барвисту красу її картин.

У часи відродження української культури, пробудження патріотизму українців вивчення творчості Марії Приймаченко набуває особливої актуальності. Її декоративні малюнки є наочним прикладом того, як у творчості можна черпати натхнення від краси рідної землі.

Отже, використання творів М.Приймаченко для навчання дітей старшого дошкільного віку декоративного малювання має великі педагогічні можливості. За допомогою картин дитина потрапляє у фантастичний світ, вчиться уявляти, позитивно ставитись до занять з декоративного малювання, а саме головне у неї розвивається вміння доповнювати малюнок власними елементами, тобто вчитись творити в міру своїх можливостей. Всю красу природи Полісся, ставлення до неї як великої цінності ми бачимо у розписах М.Приймаченко. Цей фантастичний світ, який вона нам показала в своїх роботах, педагоги повинні донести до розуму і серця дітей, щоб навчити їх цінувати і самостійно створювати прекрасне.

Література:

1. Альбом «Росте хлоп'я мов "кущ калини», В.І.Антонович, Київ 1989р.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л.Конопко. – 3-тє вид., випр.. – К.: Світич, 2009. -430с.
3. Сірченко Л.І. Декоративне малювання, методичні прийоми на заняттях/ Л.І.Сірченко - Дошкільне виховання. – 1998. - №7. – С.12-13.
4. Людям на радість // Л.І.Сірченко - Дошкільне виховання. – 2004. - №3. – С.16-17.
5. Дронова О.О. Розвиток творчості дошкільників в декоративному малюванні/ О.Дронова – К – 1993.- 38с.
6. Сонячне мистецтво М.Приймаченко – К.Чернобиль Інтерінформ, 1997. – 27с.
7. Шульга Л.М. Коли оживають речі. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників на заняттях з малювання / Л.М. Шульга - Дошкільне виховання, - 1993. - № 6.- С.9-10, №7. – С.15-16, №11 – С.11-12.

В статье раскрываются основные задачи и методические принципы успешного художественно-творческого развития детей старшего дошкольного возраста в декоративном рисовании на основе использования декоративных росписей М. Приймаченко.

Ключевые слова: декоративное искусство, художественное творчество, декоративное рисование, способности, художественное развитие, методические принципы.

The article covers the main tasks and methodological principles of a successful artistic and creative development of senior preschool age children in a decorative work based on the use of decorative murals M. Pryimachenko.

Keywords: decorative art, art work, decorative painting, creativity, artistic development, methodological principles.